

DRUŠTVENA ULOGA RADNIČKOG NARODNOG SVEUČILIŠTA “MOŠA PIJADE” (RANS)

Jasna Galjer, Sanja Lončar i Tihana Rubić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
jgaljer@ffzg.hr, sloncar@ffzg.hr, trubic@ffzg.hr

Sažetak

Tema istraživanja je povezivanje arhitekture i njezine društvene namjene na primjeru Radničkog narodnog sveučilišta “Moša Pijade” (RANS), danas Pučkog otvorenog učilišta Zagreb (POUZ). Polazeći od teze o specifičnim odnosima arhitekture ideološkog i kulturnog okvira, nastoji se sveobuhvatno pristupiti analizi i interpretaciji kompleksne arhitektonske, urbanističke i društvene uloge ove ustanove te time doprinijeti njenoj valorizaciji u nacionalnom i međunarodnom kontekstu. Težište je na inovativnosti arhitektonskog koncepta, funkcije i društvene uloge, koje se istražuju interdisciplinarno, pristupima povijesti umjetnosti, arhitekture i urbanizma te etnologije i kulturne antropologije. Pritom se kao interpretacijski okvir koriste teorije arhitekture i dizajna, antropologije prostora i arhitekture, antropologije rada i obrazovanja. Polazišta za istraživanje je analiza odnosa arhitekture i društva, odnosno argumentiranje teze o specifičnostima društveno angažirane arhitektonske produkcije. Analizom i usporedbom dosadašnjih prikaza povijesti i značaja ustanove, podataka iz narativnih izvora (intervjua), te uvidom u teorijske i metodološke mogućnosti koje pružaju etnološki i kulturno-antropološki pristupi prostoru i arhitekturi - ukazat će se na oblikovanje i promjene značenja i vrijednosti koje se vezuju uz građevinu; primjerice simboliku i poruke koje su se u upisivale u zgradu, komunikaciju i razmjenu znanja na koju je zgrada poticala, sentimentalne odnose koje se prema zgradi stvarali zaposlenici i posjetitelji. Propitat će se sociokulturne kategorije i odnos kulture i (g)rada u raznim razdobljima djelovanja ustanove – kompleksan odnos zaposlenika, korisnika, programa, dizajniranog arhitektonskog okruženja i danog političkog, ekonomskog i društvenog konteksta.

Ključne riječi: antropologija prostora i arhitekture; antropologija grada; društvena uloga; društveno sjećanje; javna sfera; socijalistički modernizam; POUZ; RANS

Uvod

Tema istraživanja¹ je kompleksnost odnosa arhitekture i njezine društvene namjene na primjeru Radničkog narodnog sveučilišta "Moša Pijade" (RANS), danas Pučkog otvorenog učilišta Zagreb (POUZ). Razdoblje od početka 1960-ih do danas odabrano je kao reprezentativni uzorak u procesima modernizacije društva i njegove transformacije u rasponu od socijalističkog i samoupravnog političkog okvira do njegove tranzicije i preobrazbe u postsocijalističko društvo. Tijekom navedenog razdoblja došlo je do ključnih promjena prvobitne društvene uloge prostora koji je izgubio prvobitno ikoničko i simboličko značenje, koje je u novim političkim prilikama 1990-ih dobilo negativno obilježje (nepoželjnog) relikta socijalizma, da bi potom uslijedilo razdoblje obilježeno traganjem za sadašnjem hrvatskom društvenom i kulturnom identitetu primjerenih namjena.

Polazeći od teze o specifičnim odnosima arhitekture ideološkog i kulturnog okvira, ovim se istraživanjem nastoji sveobuhvatno pristupiti analizi i interpretaciji kompleksne arhitektonske, urbanističke i društvene uloge ove ustanove te time doprinijeti njenoj valorizaciji u nacionalnom i međunarodnom kontekstu. Naime, usprkos interesu novije historiografije za nasljeđe moderne i modernizma u arhitekturi socijalističke Jugoslavije te njezino pozicioniranje unutar Istoka i Zapada, slojevitost društveno angažirane arhitektonske produkcije dosad nije sustavno istražena.²

Težište je na inovativnosti arhitektonskog koncepta, funkcije i nove društvene uloge, koje se istražuju interdisciplinarno, pristupima povijesti umjetnosti, arhitekture i urbanizma te etnologije i kulturne antropologije. Različito od dosadašnjih istraživanja (usp. Magaš, Nikšić Olujić, i Tonković, 2005) koja su bila ograničena na pojedine znanstvene discipline, pritom se kao interpretacijski okvir koriste teorijski modeli arhitekture i dizajna, antropologije prostora i arhitekture, antropologije rada i obrazovanja.

Ideja sinteze kao ostvarena utopija socijalističkog modernizma

Doba poslijeratne obnove nakon 1945. aktualizira ideju "sinteze umjetnosti" (usp. Galjer, 2004; Mrduljaš, 2015) u novim društvenim, kulturnim i političkim okolnostima.

¹Istraživački projekt pod nazivom "Uloga zagrebačkog Radničkog narodnog sveučilišta u procesu modernizacije društva od 1960ih do danas" s potporom Sveučilišta u Zagrebu provode od 2017. prof. dr. sc. Jasna Galjer, doc. dr. sc. Sanja Lončar i doc. dr. sc. Tihana Rubić s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Tihana Rubić suradnica je istodobno na projektu Hrvatske zaklade za znanost: *Stvaranje grada, prostor, kultura i identitet*, voditeljice prof. dr. sc. Jasne Čapo, u okviru kojega istražuje pozicije pojedinih marginaliziranih skupina u „stvaranju grada“, konkretno Zagreba, te su njezini interesi u okviru oba navedena projekta nadopunjujući. Više o potonjem projektu: www.citymaking.eu.

²Radničko narodno sveučilište dosad je bilo predmet istraživanja s težištem na analizi formalnih obilježja arhitekture, među kojima se izdvaja magistarski rad *Totaldizajn radničkog sveučilišta „Moša Pijade“: Primjer kontinuiteta moderne i „socijalističkog prosvjetiteljstva“ u hrvatskoj arhitekturi* (2008), djelomično objavljen u: Margaretić-Urlić, R., (2004). Socijalističko „prosvjetiteljstvo“ i kontinuitet moderne. Primjer RANS-a Moša Pijade. *Život umjetnosti*, 71/72, 152–155.

Tada se ona pojavljuje kao model tumačenja sudjelovanja umjetnosti, arhitekture i dizajna u suvremenim pojavama moderne europske kulture, s težištem na uspostavljanju interaktivne mreže odnosa: od eksperimenata estetikom sinteze u kompleksnim arhitektonskim projektima novih javnih namjena, do ambijenata, instalacija i urbanih intervencija u domeni total dizajna. Pri tome je rasprava o sintezi podjednako aktualna na Zapadu i na Istoku i predstavlja temelj pronalaza nove društvene uloge arhitekture u modernizacijskim procesima. Taj se proces odvija u doba liberalizacije društva i pri tome nije riječ tek o obnovi predratnih težnji "totalnom umjetničkom djelu" i univerzalnim umjetničkim ciljevima, nego o kulturnim i političkim konfliktima procesa modernizacije društva. Značenje pojma sinteze je najmanje dvojako: podrazumijeva diskurs moderne umjetnosti i javnog prostora i retorike lijepoga, funkcionalnog, higijene, dostupnosti. Riječ je o preobrazbi društva zasnovanoj na modernizacijskim procesima, gdje koncept sinteze ima meta-političku ulogu u obnovi čitavog društva.

Egzatovska vizija "totalne plastičke sinteze" ipak nije ostala samo na razini programa, manifesta, izložbi i utopijske "arhitekture nemogućega". Bar djelomično, realizirana je u eksperimentalnim i inovativnim arhitektonskim tipološkim konceptima, kakav je primjer Doma Radničkoga sveučilišta u Zagrebu (1955-1961) autora arhitekata Radovana Nikšića i Ninoslava Kučana, uz ključan doprinos Bernarda Bernardija (usp. Ceraj, 2015) u oblikovanju interijera i dizajnu namještaja za koji je kolorističke intervencije razradio Zvonimir Radić.

Zgrada Radničkog sveučilišta je projektirana u sklopu jednog od najznačajnijih arhitektonsko-urbanističkih projekata hrvatske moderne arhitekture 1950-tih godina. Riječ je o "Aleji fakulteta" koja je koncipirana kao reprezentativni niz edukativnih ustanova projektiran i izveden u svega nekoliko godina (1955-1963). Ta urbana os sastoji se od kompleksa Fakulteta elektrotehnike i računarstva (arhitekt Božidar Tušek), Radničkog sveučilišta "Moša Pijade", Visoke tehničke škole (arhitekt Marijan Haberle), te Strojarsko-brodograđevnog fakulteta (arh. Kazimir Ostrogović). Riječ je o vrhunskim primjerima modernog poimanja specifične namjene kakva je složena organizacija djelovanja visokoškolskih ustanova, ali i o odnosu tadašnjeg društva prema institucijama znanosti i stjecanju znanja u okviru transformacije društva.

Koncept prostornog organizma Radničkog narodnog sveučilišta uspješno objedinjava kontinuitet moderne u rasponu od destijlovske estetike do strukturalističkog poimanja prostornog programa društveno angažirane arhitekture. Zaokupljenost odnosima arhitekture i jezika posredstvom suvremene nizozemske strukturalističke paradigme postavlja težište na komunikacijske aspekte multifunkcionog prostora. Za evoluciju projekta ključan je boravak Radovana Nikšića u Nizozemskoj gdje radi u birou vodećih protagonista suvremene arhitekture J.H. Van den Broeka i J. Bakeme. To će odigrati ključnu ulogu u promišljanju ideja središta, javnih prostora i gradogradbenih faktora u programu Tiema X, ali i gorućih tema tadašnje suvremene svjetske arhitekture usmjerene kritičkom promišljanju i redefiniranju društvenih uloga arhitekture i urbanizma u okolnostima radikalnih društvenih promjena socijalističkog društva.

U kontekstu "socijalnog monumentalizma" koji nova avenija simbolično nazvana Ulica proleterskih brigada 1950-ih inaugurira u nacionalnu arhitekturu i urbanizam, zgrada uspostavlja potpuno drugačiju tipologiju prostornih odnosa, kako unutar kompleksa, tako i prema okolnom prostoru, stvarajući urbane kvalitete novog gradskog središta. Zgrada svojim urbanističkim potencijalom definira ne samo ulicu i raskrižje nego i gradsku četvrt, preuzima edukativnu, društvenu, kulturnu i političku ulogu, što će u nadolazećem razdoblju postati značajan simbolički, emocionalni i identifikacijski faktor. Istovremeno, atrijske dispozicije i grupiranja prostornih sklopova i fleksibilnost slobodnih tlocrta ukazuju na postulate nizozemske strukturalističke arhitekture koja je u potpuno drugačijim društvenim potrebama dobila savršeno primjereni izraz.

"Drugi dom za radnike" podjednako namijenjen odmoru radnika nakon svakodnevnog rada, edukaciji i kvaliteti svakodnevnog življenja, ali i drugim aktivnostima koje su privlačile različite društvene grupe i dobne skupine funkcionirao je kao mjesto okupljanja (usp. Galjer, 2016). U skladu s tim nastaju i specifični modeli kulturne produkcije koji postaju predložak za diseminaciju kulturne politike.

Prostorna dispozicija zgrade zasniva se na dosljednoj primjeni modularnog sistema. Osnovni prostorni modul veličine 7 x 7 metara je ujedno i obrazovna jedinica za 15 do 20 sudionika, međusobno se mogu slobodno povezivati, a omogućuju interaktivnost i komunikaciju. Za potpuni uvid i razumijevanje multifunkcionalnosti ovog prostornog organizma nužno je sustavno istražiti i analizirati pojedine programske sadržaje i načine njihovog povezivanja. Pojedini segmenti, kao što su primjerice knjižnica i brojni programi populariziranja kulture potvrđuju da je riječ o međusobno koordiniranim segmentima programske koncepcije. U tom smislu osobito su poticajni inovativni i interaktivni oblici funkcioniranja RANS-a, između ostalih tribine i rasprave gdje se posebna pažnja posvećivala demokratizaciji javne sfere. Također, za djelovanje i recepciju institucije od 1950-ih ključna je uloga nakladničke djelatnosti. Iako faktografski podaci o programskim smjernicama i temama specijaliziranih edicija nisu nepoznati (usp. Bogdanović, 1987), potrebno je rasvijetliti okolnosti nastajanja i udio u cjelokupnoj aktivnosti institucije. Posebno je značajan časopis *15 dana* koji od 1957. značajno pridonosi medijalizaciji najviših standarda suvremene vizualne kulture u našoj sredini.

Cjelovitost oblikovanja različitih namjena objedinjenih u strukturalnu cjelinu ujedno poništava konvencije o podjelama na prostore za rad i dokolicu, aktualne i u tezama Hanne Arendt o zaokupljenosti, radu i djelovanju (Arendt, 1998). Stoga je u okviru projekcije društvenog razvoja, ovaj prostor svojevrsni zaštitni znak vremena, pa i više od toga: simbol socijalne svijesti. To je pitanje u kontekstu otvorenih pitanja brojnih mogućih prenamjena danas itekako aktualno.

Sociokulturni kontekst: društveni uloga, značaj i simbolika RANS-a / POUZ-a

Kako je već naznačeno u prethodnom poglavlju, u istraživačkom projektu kojeg ovdje sažeto predstavljamo, polazimo od teze da je Pučko otvoreno učilište Zagreb (u raznim razdobljima, s raznim nazivima i programima) bilo i jest jedinstvena kulturna i

obrazovna ustanova ne samo u svojoj urbanističkoj i arhitektonskoj, nego i sociokulturnoj dimenziji. Upravo sociokulturnu dimenziju ove ustanove smatramo nedovoljno istraživanom i valoriziranom, a posebno istaknut društveni aspekt i značaj ustanove od 1960-ih do 1980-ih godina, utjecaj ustanove na društvenu i kulturnu scenu Zagreba i šire, te transformacije uloge ustanove od 1960-ih do danas. U ovom segmentu istraživanja, osim teorija arhitekture i dizajna, koriste se teorijski i metodološki pristupi etnologije i kulturne antropologije usmjereni na prostor, arhitekturu, grad, rad, obrazovanje, svakodnevicu i društveno sjećanje. Ovakav pristup omogućuje da se na primjeru Radničkog narodnog sveučilišta tj. Pučkog otvorenog učilišta Zagreb dijakronijski problematiziraju kompleksni i promjenjivi odnosi kulture i politike, kulture i rada, kulture i države, kulture i grada.

Interdisciplinarni pristupi istraživanju prostora i arhitekture, koji se u društvenim i humanističkim znanostima razvijaju tijekom druge polovice 20. stoljeća, usmjeravaju se na pojedince i zajednice i njihov odnos prema prostoru, na “življena iskustva”, aktivnosti i procese kojima – uslijed političkih, ekonomskih i društvenih promjena – nastaju različita i slojevita značenja. Dakle, pažnja se, osim na nastajanje materijalnog okruženja, usmjerava na fenomenološko i simboličko iskustvo prostora (usp. Low i Lawrence-Zúñiga, 2003; Low, 2006).

U tom smislu istraživanja urbane svakodnevce apostrofiraju kako gradski prostor ne oblikuju samo arhitektura i planirana regulacija već “prvenstveno (...) ljudi koji se njime kreću” (Rihtman-Auguštin, 1988, 208). Time se jasno “upozorava na međudnos čovjeka i prostora” te da “ljudi svojim kretanjem i ponašanjem mogu promijeniti (...) naoko zadani prostor” (Ibid.212). Arhitekturu se pritom ne promatra kao fiksne objekte čije se vrijednosti i značenja stvaraju isključivo tijekom procesa projektiranja i izgradnje i dovršavaju zatvaranjem građevinskih radova i snimanjem, nerijetko idealiziranih, fotografija za arhitektonske časopise (Cowlard, 2014.). Suprotno tome, u fokus se stavlja “kompleksne, značenjske i kreativne živote građevina nakon što su projektirane i izgrađene” (Maudin i Vellinga, 2014, 1). Prate se promjene koje se s građevinama događaju tijekom vremena (život i korištenje građevine, adaptiranje, mijenjanje i dr.), kao i stvaranje i pregovaranje o značenjima i vrijednostima od strane različitih dionika – svih onih kojima su građevine važne (naručitelja, kritičara, korisnika, posjetitelja, znanstvenika, arhitekta, umjetnika, novinara, stanovnika, vlasnika itd.). Građevine su promatraju kao nedovršene i otvorene promjenama gdje korisnici tijekom vremena konstantno mijenjaju i prilagođavaju svoju okolinu u skladu s mijenjajućim kulturnim i tehnološkim uvjetima (Brand 1994; Maudin i Vellinga, 2014). Same promjene građevine ne shvaćaju se u ovom pristupu kao nazadovanje u odnosu na originalne vrijednosti i značenja stvorene u projektantskoj fazi (ibid.).

U istraživanju promjena koje nastupaju tijekom različitih političkih, ekonomskih i društvenokulturnih sustava, a posebno simbolike i značenja koja se pripisuju građevinama, (obrazovnim, kulturnim) ustanovama i/ili njenim stvaraocima i korisnicima, vrijedna polazišta pružaju i koncepti društvenog sjećanja te rada i obrazovanja. Koncept društvenog sjećanja poručuje da “svaki iskaz sjećanja predstavlja upućivanje na neku

prošlost". U slučaju društvenog sjećanja, riječ je o evociranju pojedinih epizoda, događaja, osoba ili pojava koje su obilježile povijest (...) zajednice, a što je pritom selektivan proces, svjestan postupak izlučivanja jednih te 'zaboravljanja' drugih motiva" (usp. Williams, 2006, 40, prema Škrbić Alempijević, Rubić, 2014, 497). Koncepti antropologije rada i obrazovanja doprinose razmatraju ove dvije sfere u njihovom prožimajućem i dinamičnom odnosu (npr. rad i javno obrazovanje) u industrijskom i post- i de-industrijskom društvu (usp. Gavrilović, 2011, 43; Franičević i Puljiz, 2009, 1)

Navedeni pristupi važni su kod istraživanja i sagledavanja kompleksne arhitektonske, urbanističke i društvene uloge Radničkog narodnog sveučilišta (Pučkog otvorenog učilišta Zagreb). U našem istraživanju nastojimo komparirajući podatke iz postojeće literature (dnevnog) tiska, arhivskih izvora i razgovora sa (bivšim i sadašnjim) zaposlenicima, polaznicima tečajeva, posjetiteljima – prepoznati i povezati osobne priče i topografije, društvene predodžbe, vrijednosti i simboliku građevine – te se odmaknuti korak dalje od tema koje su često bile u fokusu tekstova o arhitekturi RANS-a, a koje su se većim dijelom bavile vizualnim/estetskim komponentama i vrijednostima (arhitektonskim oblikovanjem i oblikovanjem interijera) ili povijesnim pregledima razvoja obrazovnih djelatnosti ustanove.

U sprezi s arhivskim i faktografskim podacima, narativni izvori i općenito kvalitativna istraživačka paradigma etnologije i kulturne antropologije usmjerena na kulturu, društvenost i ljudsku svakodnevicu (usp. Škrbić Alempijević, Potkonjak i Rubić, 2016), predstavlja važnu okosnicu i građu putem koje se istražuju i analiziraju kompleksna i višeslojna, katkad i prijeporna, značenja i uloga RANS-a od 1960-ih do danas. Razne narativne, razgovorne valorizacije te individualne i grupne percepcije nude intrigantan i potentan temelj za sagledavanje prošle i suvremene pozicije institucija poput RANS-a na kulturnoj i društvenoj mapi grada.

Preliminarno istraživanje i do sada prikupljeni razgovori pokazuju vrijedne podatke i slike o ovoj ustanovi, koji, na primjer, iz pozicije pojedinaca govore o prvim susretima sa zgradom, nerijetko tijekom studiranja, doživljaju njenog izgleda i zaposlenika, potom o događajima i ljudima koji su je obilježili, o okolišu i njegovim mijenama, o povezanosti RANS-a, danas POUZ-a s drugim obrazovnim ustanovama i/ili radnim organizacijama, o ulozi pojedinih djelatnosti ove ustanove (časopis 15 dana, Filmskog kluba, kina i dr.) u osobnom razvoju pojedinca i zajednica itd. Paralelno promatranje i uvažavanje različitih izvora govori o potrebi zahvaćanja slojevitosti značenja i bilježenju promjenama koje su se događale tijekom dosadašnjem životnog vijeka ove zgrade – a koje je potrebno promatrati u kontekstu i prožimanju s promjenama društveno-ekonomskih, političkih, kulturnih i obrazovnih sustava.

U tom se smislu otvara i pitanje suvremene uloge i važnosti ove ustanove u kojima narativne konstrukcije i valorizacije mogu biti korisne i otvarati brojna pitanja. Primjerice, zabilježili smo nedavnu razgovornu situaciju u kojoj jedna starija zaposlenica obližnje znanstvene ustanove objašnjava svojem kolegi gdje se u neposrednoj blizini može kupiti ukusan i cijenom pristojan sendvič. Tijekom razgovora gospođa se upirala objasniti kolegi kako da do tog prodajnog mjesta dođe, navodeći mu razne orijentire (zgrade,

institucije, lokacije) ne spominjući niti jednom zgradu RANS-a, odnosno POUZ-a (premda se prodajno mjesto gotovo naslanja na zgradu). Što to znači? Je li ova ustanova, zašto i kako, nevidljiva? Je li ovo kazivanje izdvojen slučaj? Što nam govori o (ne)vidljivosti ove ustanove i zgrade u gradu i u urbanoj svakodnevnici? Je li ili nije značajan simbolički, emocionalni i identifikacijski faktor o kojemu smo govorili ranije, svojstven nekim prošlim razdobljima? Ako jest, zašto?

Nadalje, još je jedan primjer recentnog narativnog izvora kada se na jednom web portalu pojavila izjava gradskoga dužnosnika u sferi kulture iz 2014. godine, o tome kako "ljudi često negativno reagiraju na centre za kulturu, kao da je to nekakvo nasljeđe bivšeg sistema, bivše države"³ (mислеći pritom na razdoblje socijalističke Jugoslavije). U suvremenom hrvatskom društvu takva asocijacija uvelike izaziva, čini se, zazor i otpor. Da li je time nužno determinirano mjesto u okviru društvenoga sjećanja, i ove ustanove, konkretnije i same arhitekture, koja je upravo u razdoblju SFR Jugoslavije osmišljena, izgrađena, doživjela ekspanziju djelatnosti, vrhunac financijske potpore programima i kadru, te je, u konačnici, diskurzivno, sadržajno i ideološki nastala i ojačala na ranije spomenutoj ideji „drugog doma za radnike“, od kasnih pedesetih do kasnih osamdesetih godina 20. stoljeća? Koje je mjesto i značenje takve ustanove danas, u promijenjenim društvenopolitičkim i ekonomskim okolnostima, nakon raspada SFR Jugoslavije?

S druge strane, nosi li predsocijalističko razdoblje, prijelaz 19./20. stoljeće, iz kojega ustanova, u svojemu kontinuitetu i širem smislu, baštini početke djelovanja, danas ikakvu prepoznatljivost u društvenoj percepciji (rada) ustanove? Mogu li se predsocijalističko, socijalističko, kao i tranzicijsko (postsocijalističko) razdoblje rada i programa ustanove, u suvremenim valorizacijama i percepcijama ispreplesti u konstruktivan i neprijeporan odnos na kojemu bi se gradila budućnost ustanove? Možemo li se odmaknuti od uvriježenih binarnih percepcija i "mjesta sjećanja" te pokušati ovim i sličnim istraživanjima afirmirati neka nova, dosad manje apostrofirana mjesta sjećanja, percepcija i valorizacija RANS-a i POUZ-a?

Rad ustanove u prošlosti i danas odlikuje, čine se, kompleksan (katkad i prijeporan) odnos grada i ustanove, građana i ustanove, kulture/obrazovanja i grada, kulture/obrazovanja i politike. Koju ulogu i potencijal su u tomu do danas imali različiti akteri: polaznici, građani, voditelji programa, zaposlenici, partneri, donositelji odluka, kreatori gradskih politika?

Zaključak

Na primjeru ustanove Radničkog narodnog sveučilišta "Moša Pijade" (RANS), danas Pučkog otvorenog učilišta Zagreb (POUZ), moguće je pratiti procese modernizacije društva i njegove transformacije u rasponu od socijalističkog i samoupravnog političkog okvira do njegove tranzicije i preobrazbe u socijalističko društvo. Od 1960-ih godina do

³Izvor: Portal Forum, <http://www.forum.tm/vijesti/nezeljena-ostavstina-iz-socijalizma-koja-jos-trazi-svrhu-2415> (zadnji pristup: 10. veljače 2018).

danas mijenjale su se društvene uloge, predodžbe i vrijednosti ove ustanove u nacionalnom i međunarodnom kontekstu, a još uvijek nije provedena sveobuhvatna analiza i interpretacija kompleksne arhitektonske, urbanističke i društvene uloge. Ovdje predstavljeno interdisciplinarno istraživanje daje okvir i otvara pitanja o ustanovi u kontekstu poslijeratnog aktualiziranja ideje "sinteze umjetnosti" te pronalaženja nove društvene uloge arhitekture u modernizacijskim procesima. Uz arhitektonske i urbanističke vrijednosti te vrijednosti u oblikovanju interijera i dizajnu namještaja, nastoji se ukazati na potrebu daljnjih istraživanja šire edukativne, društvene, kulturne i političke uloge ove ustanove. Pritom se prepoznaje važnost daljnjih istraživanja arhivskih izvora, (dnevnog) tiska i narativa tj. povezivanje faktografije, osobnih priča i društvenih predodžbi vezane za povijest ustanove.

Konkretno, uočava se potreba produbljivanja spoznaja o dosad manje apostrofiranim, narativnim i pisanim, elementima rada ove ustanove, poput primjerice projekta programiranih materijala, projekta džepnih ormarića, avangardnoga filma i kazališta, satiričkih i umjetnički oblikovanih publikacija, knjižnice i Časopisa 15 dana, međunarodne komunikacije u razvoju programa (u razdoblju socijalizma – dominantno sa Zapadom!), uloge i značaja žena na rukovodećim funkcijama unutar ustanove, kao i sadržaja poput prve videoteke, jedne od prvih auto-škola, prve škola za strane jezike, vjenčanja u ustanovi, gerontoservisa, i dr. Uočavaju se potencijali produbljivanja teme o strukturnim i organizacijskim vezama sa sveučilišnom/akademsom zajednicom. Radi se o vezama koje današnje učilište baštini (naročito u domeni andragogije i sociologije) te primjerice u izdavačkoj djelatnosti, a koje u određenim razdobljima ustrojbeno, organizacijski i programski slabe. Pokazuje se da u razdobljima kada su te veze (sustavno ili individualno) intenzivnije, učilište doživljava uzlet te programi i sadržaji funkcioniraju kvalitetnije, mahom prema načelima profesionalizacije i depolitizacije kulture.

Ovakav sveobuhvatan i interdisciplinarni pristup analizi i interpretaciji kompleksne arhitektonske, urbanističke i društvene uloge Radničkog narodnog sveučilišta doprinijet će valorizaciji ove ustanove u nacionalnom i međunarodnom kontekstu.

Literatura:

- Arendt, H. (1998). *The Human Condition*. (2. izd.) Chicago/London: The University of Chicago Press.
- Bogdanović, S. (prir.). (1987). *80 godina Pučkog-narodnog sveučilišta grada Zagreba*. Kutina: Narodna tiskara.
- Brand, S. (1994). *How Buildings Learn: What Happens After They're Built*. New York, Penguin Books.
- Ceraj, I. (2015). *Bernardo Bernardi: Dizajnersko djelo arhitekta 1951.-1985*. Zagreb: HAZU.
- Cowlard, D. (2014). 'Why does it never rain in the Architectural Review?': photography and the everydaylife of buildings, U *Consuming Architecture. On the occupation,*

- appropriation and interpretation of buildings*. London i New York: Routledge, 207-222.
- Franičević, V. i V. Puljiz. (2009). *Rad u Hrvatskoj: pred izazovima budućnosti*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Galjer, J. (2004). *Design of the fifties in Croatia: From Utopia and Reality*. Zagreb: Horetzky.
- Galjer, J. (2016). Radovan Ivančević kao teoretičar i promotor modernog dizajna, u *Radovan Ivančević 1931.-2004. Zbornik radova znanstveno-stručnog skupa*. Zagreb: DPUH, 217-232.
- Gavrilović, Lj. (2011). *Muzeji i granice moći*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Low, S. M. i D. Lawrence-Zúñiga (2003). Locating Culture, u *Anthropology of Space and Place. Locating culture*, ur. S. M. Low i D. Lawrence-Zúñiga. Malden – Oxford – Carlton: Blackwell Publishing, 2003,
- Low, S. M. (2006). Smještanje kulture u prostor: društvena proizvodnja i društveno oblikovanje javnog prostora u Kostarici, u *Promišljanje grada. Studije iz nove urbane antropologije*, ur. S. M. Low. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 91-123.
- Magaš, B., Nikšić Olujić, I. i Z. Tonković. (2005). *Radovan Nikšić : 1920-1987. : arhiv arhitekta: izložba iz zbirke Hrvatskog muzeja arhitekture*. Zagreb: HAZU.
- Margaretić-Urlič, R. (2004). Socijalističko "prosvjetiteljstvo" i kontinuitet moderne. Primjer RANS-a Moša Pijade. *Život umjetnosti*, 71/72, 152–155.
- Maudlin, D. i M. Vellinga. (2014). Introduction, u *Consuming Architecture. On the occupation, appropriation and interpretation of buildings*. London i New York: Routledge, 1-19.
- Mrduljaš, M. (2015). Sinteza u hrvatskoj arhitekturi 1947.-1965. *Bauhaus: umrežavanje ideja i prakse*. Zagreb: MSU.
- Rihtman-Auguštin, D. (1988). *Etnologija naše svakodnevice*. Zagreb: Školska knjiga.
- Škrbić Alempijević, N. i T. Rubić. (2014). Subotička Dužijanca. Tvorba tradicije, izvedba sjećanja. *Bunjevci u vremenskom i prostornom kontekstu*. Zagreb – Subotica: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Zavod za kulturu vojvođanskih Hrvata, 495–516.
- Škrbić Alempijević, N., Potkonjak, S. i T. Rubić. (2016). *Misliti etnografski: kvalitativni pristupi i metode u etnologiji i kulturnoj antropologiji*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo.

Ilustracije:

1. Radničko narodno sveučilište „Moša Pijade“ 1961. (danas Pučko otvoreno učilište u Zagrebu)

THE SOCIAL ROLE OF WORKERS' AND PEOPLE'S UNIVERSITY OF MOŠA PIJADE (RANS)

Jasna Galjer, Sanja Lončar i Tihana Rubić

Faculty of Humanities and Social Sciences

jgaljer@ffzg.hr

Summary

The paper investigates the link between architecture and its social purpose, with a specific focus on the institution known today as Public Open University Zagreb (POUZ) and previously also as the Workers' and People's University of Moša Pijade (RANS). Given the specific relationship between the ideological and cultural framework of architecture, this is the comprehensive attempt to analyse and interpret the complex architectural, urbanistic and social role of this institution. The paper is thus intended to contribute to the regard the institution is held in both nationally and globally. The focus is on the innovative character of the architectural concept, function and social role. An interdisciplinary approach is taken, encompassing the fields of art history, architecture and urbanism, as well as ethnology and cultural anthropology. The interpretational framework employs the theories of architecture and design, anthropology of space and of architecture, and anthropology of work and of education. The paper begins with an analysis of the relationship between architecture and society; i.e., the characteristics of socially engaged architectural production are described. Overviews of the history and significance of RANS are analysed and compared, as are narrative data sources (interviews). This, in addition to the theoretical and methodological insights afforded by ethnology and cultural anthropology approaches to space and architecture, will demonstrate how the significance and symbolic values ascribed to the RANS building were shaped and modified through time. These include, for instance, the exchange of ideas and knowledge which the building prompted, as well as the emotional attachments to the building forged by its employees and visitors. The paper also examines the sociocultural categories and the relationship between culture and the city (and work) in the variety of periods since the institution was founded. This is a complex relationship between employees, users, programmes and the designed architectural environment on the one hand, and the political, economic and social context on the other.

Keywords: *anthropology of space and architecture; POUZ; public sphere RANS; social memory; socialist modernism; social role; urban anthropology*